

**Az 1735-ös békésszentandrási jobbágyfelkelés
a magyar történetírásban**

BSZ 735

Tartalomjegyzék

<u>1. Parasztmozgalmak a 18. századi Magyarországon</u>	3
<u>2. Az 1735-ös békésszentandrási jobbágyselkélés előzményei és lefolyása</u> ..	4
2.1. Békésszentandrás újránépesülése és 18. századi birtokviszonyai..	4
2.2. A jobbágyság helyzete Békés megyében.....	5
2.3. A szerb határőrök sérelmei	6
2.4. A mozgalom közvetlen előzményei	7
2.5. A lázadás kirobbanása és menete	8
2.6. A felkelés leverése	11
2.7. A megtorlások	12
<u>3. A jobbágyselkések megítélése a magyar historiográfiában</u>	15
3.1. A parasztfelkések megítélése a 19. századi történetírásban	15
3.2. A jobbágyselkések értékelése a két világháború közötti történetírásban.	17
3.3. A marxista történetírás interpretációi az osztályharc jegyében ..	18
3.4. A jobbágyság történetével kapcsolatos kutatások az 1960-as évektől.....	20
3.5. A békésszentandrási felkelés a legújabb historiográfiában.....	21
<u>4. A békésszentandrási jobbágyselkelés a hosszabb távú történeti folyamatok aspektusából</u>	23
Felhasznált irodalom.....	24
Képmelléklet	26

1. Parasztmozgalmak a 18. századi Magyarországon

Az Elbától keletre elterülő európai területeken a 17–18. században a jobbágyi alávetettség sajátos módjának, az úgynevezett második jobbágyságnak számos válfaja alakult ki. A legkíméletlenebb uralmi formák Kelet-Poroszországban és Lengyelországban alakultak ki, ám a jobbágyi terhek, ezen belül főleg a robot növekedése a magyarországi jobbágyok helyzetét is súlyosbította.

A jobbágyinak földesurától nagyon nehéz volt elszakadnia. Ha valaki ezt a fajta kiszolgáltatottságot örökölte, szinte lehetetlen volt, hogy elköltözzön. Ilyen esetben nem volt más választás, mint a szökés. Ez leginkább a 18. század elejére volt jellemző. Előfordult nem egy esetben, hogy a veszekedéseknek, tettegességgel, kifosztással, házfelgyújtással, esetleg halállal lett vége. Ezek a drasztikus megoldások csak kis csoportokat érintettek. Az ellenállás legegyszerűbb formáját, az elköltözést így esetenként más, radikálisabb formák váltották fel.¹

A 18. századi Magyarországon számos jobbágyfelkelés tört ki, amelyeknek oka elsősorban a jobbágyi terhek gyakori növekedése volt. 1711-ben a szatmári béke lezárta a Rákóczi-szabadságharcot, de a paraszti megmozdulások tovább folytatódtak, helyi szinten, leginkább az Alföldön.² A 18. századi két jelentősebb alföldi felkelése az 1735-ös békésszentandrási és az 1753-as hódmezővásárhelyi-mezőtúri megmozdulás.

A békésszentandrási jobbágyfelkelés több szempontból is különleges helyet foglal el a 18. századi lázadások sorában: több résztvevő csoport sérelmei képezték előzményét, a leverése utáni kegyetlen példastatuálással a jelenség tovább terjedése leállíthatónak tűnt. Nem véletlen, hogy a Szegedinác Péróról elnevezett jobbágyfelkelés már a kortársak szemében is önmagán túlmutató jelentőséggel bírt, s talán ez a magyarázata annak is, hogy a magyar történetírás is gyakran tekintette a 18. századi jobbágylázadások egyik legjellemzőbb példájának

¹ Kosáry, 1990, 87–89.

² Hadrovics – Wellmann, 1951, 5–11.

2. Az 1735-ös békésszentandrási jobbágyseljárás előzményei és lefolyása

2.1. Békésszentandrás újranevelése és 18. századi birtokviszonyai

Békésszentandrás 18. századi története középkori előzményekre tekint vissza. Első írásos említése 1297-ben történt, s 1330. április 18-án ismerték el önállóságát. 1436 körül Zsigmond király a falut udvari lovagjának, Hunyadi Jánosnak adományozta. A Hunyadiak földesurasága idején Szentandrás felvirágzott, s 1460 körül mezővárosi jogokat szerzett. A Hunyadiak utáni évtizedekben a négy részre esett falun a Paksy, a Patócsi család, Nagyfalusi Toldy Miklós és Dánfy Anna osztozott.³

A török magyarországi uralma alatt Szentandrás lakóinak száma sokszor változott. A gyulai harcok idején sokan elhagyták a falujukat, és csak lassan szállingóztak vissza. Azonban a magas adóterhek miatt a hódoltsági területről jó néhányan a szabad megyékbe szöktek, aminek nyoma jól látható az 1552-es évi összeírásban is: az addig jelentős falunak alig 8 portája vált adózóvá, 1553-ban 12 porta, míg 1566-ban 18 lett adóköteles.⁴

A falut mindinkább hűbértokként kezelték, így elvesztette jelentőségét. A kétféle adót alig tudták fizetni, így megtörtént, hogy a hódoltsági falut otthagya, szabad megyébe szöktek a falubeliek. Ennek tulajdonítható, hogy a tizedjegyzék 1562-től 1564-ig 29 jobbágycsaládot vett számításba. Az egri püspöknek a fenti évben 29 kalangya (jobbágycsalád), 12 köből + 2 véka búzát, 3 köből + 6 véka árpát szolgáltatott.⁵ A névleges birtokosok közül 1575 körül Simon Antal egri katonatisztet, 1588-ban Bornemissza Jánost ismerték.⁶

1596-ban, tatár segélycsapatok semmisítették meg Szentandrás, mely ezt követően, hosszú ideig paragon állt a területe. Miután khász, vagyis szultáni birtokká nyilvánították, az 1600-as évek közepétől ismét lakottá vált. A terület II. Rákóczi György erdélyi fejedelem fennhatósága alá tartozott. Az 1690-es években, a felszabadító háborúk, és egy pestis járvány miatt, ismét lakatlan lett.

³ Benczur, 1936, 180.

⁴ Karácsony, 1896, 307.

⁵ Karácsony, 1896, 308.

⁶ Benczur, 1936, 185.

1719-ben érkeztek az első telepesek a Bihar megyei Kabáról, akiket újabbak követtek. Köztük több visszatelepült is volt. Száraz György bérbe adta az uradalmat Tolnai István megyei pénztárnoknak, aki nagyon kegyetlenül bánt a lakosokkal.⁷ 1723 táján ismét református jobbágyságok telepedtek le, számuk 1725-ben elérte a 25 családot. A betelepülőknek a megye 3 évi adómentességet biztosított, akik 1728-ban már oly otthonosan érezték magukat, hogy bár romokban állott a római katolikus régi templom, a maguk módja szerint kijavították és befedték.⁸

A falu újratelepülése és a termelés újbóli beindulása azonban a jobbágyság terhek erőteljes növekedésével járt együtt.

2.2. A jobbágyság helyzete Békés megyében

A török hódoltság, és Rákóczi-szabadságharc alatt a magyarországi jobbágyság, létszámában jelentősen megfogyatkozott. A korábbiaknál csekélyebb számú jobbágyság azonban újabb terheket volt kénytelen teljesíteni. Az állami teher a hadiadó, a forspont (a katonák szállítása), a porció (a katonák beszállásolása és ellátása), és a katonáskodás volt. A kilenced mellett igen jelentős földesúri teher volt a robot, illetve a banalitások (a földesúr kizárólagos joga, pl. malom, kocsmák stb. üzemeltetése, melyet a jobbágyság, a földesuruk által meghatározott díj ellenében használhattak). A nemesi vármegye költségeit is a jobbágyság viselték, háziadó formájában. A földesúri terhek helyi eltérései, a különböző országrészek különböző gazdasági fejlettsége és a jobbágyság aprózódása következtében megindult a jobbágyság differenciálódása.

Békés megye a török kiűzése és a Rákóczi-szabadságharc bukása után, 1715-ben szerveződött újjá, s a szomszédos Csongrád, Csanád, és Arad megyékkel együtt a 18. században indult fejlődésnek. A török uralma, a felszabadító háborúk és a szabadságharc alatt elpusztult, elmenekült lakosság visszatérése, az elnéptelenedett helységek újratelepülése, szintén ebben a században zárult le.

⁷ Maday, 1960, 11.

⁸ Hévízi, 2007, 60.

Az egyes jobbágycsaládok kezén levő földek nagysága, ugyancsak a kérdőpontokra adott válaszok alapján, meglehetősen nagy eltéréseket mutatott az egyes helységekben. Gyomán 20–102, Endrődön 80, Csabán 60–100, Magyargyulán 60, Füzesgyarmaton 3–24, Dobozon 10 pozsonyi mérő volt a tehetős telkes jobbágyok kezén lévő földterület.

A békési jobbágyok helyzetének nehezedése időszakában hasonló folyamatos zajlottak le azoknak a szerb határőröknek a körében is, akik közül némelyek csatlakoztak az 1735-ös felkeléshez.

2.3. A szerb határőrök sérelmei

1690 után a szerb határőrök Békés megyétől délre, a Maros mentén telepedtek le. Feladatuk a katonai őrszolgálat volt. Ezért cserébe földet kaptak, és, ha épp nem kellett a Habsburg birodalmat védeniük, akkor saját földjeiket művelhették. Az 1718-as pozsareváci békével a törökök erről a vidékről is elmentek, így lényegében a határőröknek már nem volt feladatuk. Ezáltal a békés időszakban az állam fegyveres őrei lettek, s irányításukat Bécsből végezték. A magyar közigazgatástól tehát függetlenül éltek, így az állam csak békeidőben tudott tőlük, adót beszédni.⁹

A magasabb rangú szerb katonák már szinte földesúr és a gazdagabb paraszt közötti anyagi szinten éltek. Ők általában több fizetést, jövedelemkiegészítést kaptak, ezen felül többük saját kocsmával rendelkezett, vagy jószágokkal kereskedett. A magyarok és a szerbek sorsa akkor fordult egy irányba, amikor 1733-ban a lengyel örökösödési háborútól, a felszabadulást remélték. Ennek a háborúnak a hatása, rögtön érezhető volt Magyarországon. A különböző hadiadók beszedését, még jobban ellenőrizték, illetve a másik két állami adót is fokozottabban vették igénybe. Ezzel, semmi mást nem értek el, csak a magyar csapatok még nagyobb elkeseredését.

Viszont ezzel együtt a németek kivonása Magyarországról, arra engedett következtetni, hogy az idegen elnyomástól való szabadulásnak most van itt az ideje. Leginkább az Alföldön lehetett olyan híreszteléseket hallani, hogy a

⁹ Hadrovics –Wellmann, 1951, 18.

kurucok-világnak még nincs vége. Többen látni véltek kuruc katonákat, akik Rákóczi levelével voltak úton, vagy épp, a szabadságharc legnagyobb árulójának tartott, Károlyi Sándor generálist keresik.

A szerb határőrökben, szintén felerősödött a hírek hallatára a harci kedv. A hadiadójukat, még háborús időszakban sem oldották fel, így követeket küldtek Bécsbe, hogy ezt, legalább egy évre szüneteltessék, de elkeseredésükre nem várt eredmény született. Az udvarnak ebben az időszakban még jobban szüksége volt a pénzre, így a már meglévő adókon felül a gazdák szolgalegényeire is sarcot vetettek ki. A görögkeleti szerbek katolikus hitre térítésének kísérlete is növelte a határőrök sérelmeit.¹⁰

Mind a szerbek, mind a magyarok körében gyakori volt, hogy a terhek kifizetését végrehajtandó saját vagyonuktól, jószágaiktól kellett búcsút mondaniuk, de aki semmilyen formában nem tudott törleszteni, az börtönbe került. Így nagy ellenszenv alakult ki a németek, és a császár ellen. A szerbek körében, odáig fajult az elkeseredés, hogy, ha valaki elindított volna egy felkelést, valamennyien hozzácsatlakoztak volna.

2.4. A mozgalom közvetlen előzményei

A Rákóczi- szabadságharc bukása után keletkezett helyzetbe – a földesuraik és az egyház által rájuk rakott terhek miatt – a szentandrásiaiak nem tudtak belenyugodni, s megkezdődtek a szervezkedések. Két békésszentandrásiai parasztember, Sebestyén János és Szilassy István 1734-ben sokszor megfordultak Pécskán, ahol Szegedinác Péro lakott. A szentandrásiaiak bíztak Péroban, így a katonai vezetést ajánlották fel neki.

Péro és a szentandrásiaiak első megbeszélésén jelen volt Péro bizalmasa Csorba (Dumithazanin Strba) nagylaki ráckapitány is, akit szintén beavattak a tervbe. A válasza csak ennyi volt: „Nem lesz tartós ez a te dolgod. Ha velők

¹⁰ Tarján M. Tamás,
http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1735_aprilis_27_kirobban_a_szegedinac_pero_fele_felkel_es

mégy, én meg a tábornokhoz (ti. Az osztrák aradihoz!) megyek, s feljelentem az esetet”.¹¹

A szerb kapitányt ez nagyon meglepte, de feleskette a nagylaki rácot, hogy a titok köztük marad. Hasonlóképpen járt egy másik barátjával, Gyurkó kapitánnyal, vagyis Sevitthel is. A szentandrásiak újra felkeresték Pérót, aki most először tett ígéretet a felkelésre. A hír már Sarkadra is eljutott, ahol Szűcs István házánál, gyülekeztek az emberek. Péro feleskette íródeákját, a szlovák származású Matula mészároost, aki ettől kezdve az összekötő lett a két település között. Péro megerősítette adott szavát egy levélben, amit Matula útján küldött Szentandrásnak. A levelet Matula fogalmazta, és Péro tudta nélkül lepecsételte. A levél tartalma, a fegyverbarátságról szólt.¹² Ez a levél Szentandrás megnyugtatóra szólt. A valódi tervét Vértessy Mihály szentandrásai bíróval osztotta meg. Ennek a levélnek tartalma, lényegében az volt, hogy egyesüljenek a rác sereggel, és harcoljanak a közös ellenséggel szemben.¹³

Eközben Péro és Strba tanácskoztak, aminek hatására, Péro megingott, ám végül úgy döntött, hogy eláll az árulás gondolatától. 1735. április 27-én történt az utolsó gyűlés Szentandráson, Vértessy, Sebestyén és Halász invitálására. Jelen voltak többek között Sarkadról, Dobozról, Túrról, Öcsödről, Békésről. Sérelmeik leginkább a paraszti nép adózásáról, a terhek megszabadításáról, illetve a király lefegyverezéséről szólt. Ezzel egy időben Bartha Istvánt, Szántó Mihályt és Kovács Jánost azzal az üzenettel küldték el Pécskára, hogy adják át Pérónak, hogy a kurucok már felkeltek, így a rácok is készülődjenek.¹⁴

2.5. A lázadás kirobbanása és menete

Megalakult a szentandrásai sereg: Vértessy őrnagy, Sebestyén a lovasok, Pap Gáspár pedig a gyalogság kapitánya lett.¹⁵ Akinek nem volt fegyvere, az úgy szerzett magának, úgy ahogy akart. A szentandrásiaiak, zászlókat emeltek, behajtották a falu ménesét, s miután kiválogatták a nekik alkalmas, és tetsző

¹¹ Maday, 1960, 22.

¹² Hadrovics – Wellmann, 1951, 25

¹³ Maday, 1960, 24.

¹⁴ Hadrovics – Wellmann, 1951, 27

¹⁵ Maday, 1960, 27.

lovakat, a szentesi úton elindultak déli irányban. Először, a falu határában emelkedő Gödény-halmon vertek tábor, s itt várták be a vidékről érkezőket, majd közösen esküdtek fel Rákócziira.

A felfegyverzés után elvonultak Szentandrás határából, és első este, április 27-én Kákafoknál táboroztak. 28-án hajnalban lerohanták Csabacsüdöt, majd május 1-jén Mezőtúrt, ahol épp a túri vásár zajlott. A felkelők először a kupeczekre és a kereskedőkre támadtak, értékeiket elvették, noha többször kijelentették, ők nem tolvajok, hanem kurucok. A vásárba menőket is be akarták szervezni, s azoktól, akik nem álltak melléjük, szintén elvették vagyontárgyaikat, így a felkelők létszáma és vagyona egyre növekedett.

A békési, sarkadi, dobozi kurucok is lelkesek voltak, otthonaikból szervezték embereiket. A hatóság természetesen nem nézték ezeket a megmozdulásokat jó szemmel, így mindent megtettek azért, hogy elnyomják a felkelőket. Több kurucot kínzással próbáltak árulásra kényszeríteni.

A felkelés szervezőit mindenhol örömmel fogadták, Péróék felől azonban egyelőre nem kaptak hírt. Április 28-án követek küldtek a szerb kapitányhoz, hogy ők már felkeltek, de nem találták sehol. Szilassy épp ezért saját maga indult lovával Péro keresésére, ám ő sem járt sikerrel, viszont összefutott Matulával, de nem olyan fogadtatásban részesült, mint amire számított.

Szilassyék Kondoroson át Köröstarcsa felé indultak, s útközben a gyomaiak és a békésiek is csatlakoztak hozzájuk. Itt találkoztak először császári katonákkal, akiket az ő leverésük miatt küldtek erre.¹⁶ Az ütközetben Vértessy először egy szolnoki őrmestert szúrt le, rajta kívül még ketten haltak, így a többi elmenekült. Következő állomásuk Békés volt, onnan gyorsan tovább vezetett útjuk, így Büngösd felé menve, a Bog kunhalom mellett ütöttek sátrat. A táborban és körülötte, őrséget állítottak.¹⁷

A szentandrási kurucok híre, gyorsan bejárta az országot, a legjobban a bihariak várták már őket. Egy kuruc nóta is terjengett mindenfelé:

16 Hadrovics – Wellmann, 1951, 29

17 Maday, 1960, 32.

*„Mi vitézi módon zászlónkat emeltük,
Görccsössel, baltával föl is fegyverkeztünk”¹⁸*

Már kilenc „zászlóaljra” növekedett a sereg, így már zászlótartójuk, káplárjuk és hadnagyuk is volt. Haditanácsot hoztak létre, ahol úgy döntöttek Sebestyén öt „zászlóaljjal” induljon meg bevenni Gyula várát. Innen akarták a továbbiakban a hadműveleteket irányítani. A gyulai vár kapitánya ekkor Klósz Mátyás, a megye alispánja volt. Sebestyén kénytelen volt ultimátumot adni neki, hiszen megbeszéléssel nem jutottak semmire. Az ultimátumban a vár átadatásáról írt, amit úgy gondol, hogy az alispánnak kötelessége teljesíteni. Klósz nem ijedt meg, összehívta az urakat, és megbeszélésük alapján a várat fokozottan megerősítették.¹⁹ Sebestyén parancsot adott a vár bevételére, de nem jártak sikerrel. Erre Sebestyén még egy levelet intézett Klósznak, de az még jobban megerősítette a várat.

Péró akkor tért vissza Aradra, amikor már senki nem kereste. Először Matulával találkozott, aki beszámolt az eseményekről. Péró nem sejtette, hogy az íródeák már a felkelőkhöz csatlakozott, és rács csapatokat küldött a kurucok mellé. Úgy tűnt, a kapitány bizonytalan volt, ám amikor az aradi várparancsnok megkereste, hogy csapatával, támadja meg a „rablócsőcseléket”, már tudta mit kell tennie. Mindenkivel elhitette, hogy a felkelők ellen indulnak harcba.²⁰

Közben nem várt esemény történt: a rácok elfogták Kovácsot és Barthát, akik mindent bevallottak, így az aradi várparancsnok tudomást szerzett Péró megbízatásáról.²¹ Egy ideig kivártak, majd elfogatóparancsot adtak ki Péró ellen, illetve jelentették az ügyet a helytartótanácsnak.

Pérót elfogták és megkettőzött figyelmekkel őrizték az aradi vár börtönében. Gyurkó és Csorba kapitány hiába kezeskedtek érte, Handtkó kapitányt ez nem érdekelte, sőt, még a főhaditanács, illetve a szegedi katonai parancsnokságnál is jelentette az ügyet. Így az aradi kapitány lett a rácok vezetője, akinek első utasítása az volt, hogy verjék le a felkelést. A többi rác kapitány (Sevitth, Tököli, Ránkó, Czvea) tudták, hogy ők is bajba kerülhetnek, ami szintén

18 Maday, 1960, 33.

19 Hadrovics – Wellmann, 1951, 30–31

20 Maday, 1960, 35.

21 Hadrovics – Wellmann, 1951, 28

megvalósult.²² Vallomásukban mindent tagadtak, és a még ki nem derül titkokról említést (Péró leveléről a szentandrásiaknak) sem tettek említést.

2.6. A felkelés leverése

A felkelők, akik még semmit nem tudtak Péró elfogásáról, tovább harcoltak. Leginkább Aradot szerették volna bevenni. Sikereik látván a kormány báró Orczy Istvánt bízta meg, hogy hadával, illetve a kunok, és jászok seregével verjék le a felkelést. Csongrádban, Borsodban és Szabolcsban ugyanez a szervezés a főispánra várt. Mivel azonban senki nem akart labanc katona lenni, így szinte terrorizálták az embereket, hogy álljanak be közéjük.²³

A május 4-én kurucok hadműveletéről Klósz értesítette a helytartótanácsot, akik ezt mindjárt közölték III. Károly királlyal. Nyilván fontosnak tartotta a király ezt az ügyet, hiszen mindent személyesen intézett, később pedig az ítéleteknél ő volt az elnök. A helytartótanács kérte a királyt, hogy az aradi várparancsnokot bízsa meg a lázadás megszüntetésére, illetve a vár védelmét is kérték tőle. A király mindenfelől összeszedte az embereket a leverésre, ekkor derült fény arra is, hogy Péró és a többi rác kapitány is fegyvert fog a magyarok ellen, így ők lettek a rác sereg vezetői.

Vértessy serege Erdőhegy felé indult, ugyanis Péróval úgy beszéltek, hogy itt fognak egyesülni a rácok és a kurucok. Május 9-én letáborozván a magyarok azt gondolták, jó híreket fognak kapni, de Szilassy és Matula összeszólalkozása után, csalódniuk kellett, rájöttek, elárulták őket.²⁴ Megkezdődött a sorsdöntő harc, a magyarokra tüzet nyitottak a rácok, s a harcban elhunyt Mirkovics Pál és Strba is. Ennek az eseménynek történetét, a kuruc kapitány, Tokody Márton históriás énekéből tudhatjuk meg:

22 Hadrovics – Wellmann, 1951, 34

23 Maday, 1960, 37.

24 Maday, 1960, 38–39.

*„.....Pérót hirtelen megfogták,
Az baji hóhérnak kezébe ajánlák,
Büdösköves ruhával az testét bévonák,
Gyengén tartott testét szurokkal locsolák.*

*Körmeit ujjáruul egyenként levonák,
Szemét és orcáját álláig lenyúzták,
Az olajos mécszet az fején meggyújták, —
A csigán pediglen hét singnyire nyújták.”*

Sebestyén és Matula, az erdőben bujkáltak, nagyjából száz társukkal együtt. Sok támadást mértek ellenük, ezért a sereget saját útjukra engedték.²⁵ Május 13-án Telegdnél, támadást kaptak a bihari és váradi katonáktól. Itt Vértessy és Sebestyén sérült meg súlyosan, aminek láttán mindenki menekülni próbált, amerre csak tudott. Matula és Tóth, mások útleveleit felhasználva próbált menekülni, de május 15-én őket is elfogták.²⁶

2.7. A megtorlások

Hogy mi lett a fogvatartottakkal, illetve Péroval? A kurucokat, vidéken üldözték, a börtönben kegyetlenül vallatták. Péro első kihallgatása május 20-án volt, ahol különböző kínzóeszközök segítségével próbálták szóra bírni: „a hóhér szorító és felhúzó kötelet is alkalmazott ellene, s a meggyújtott lámpa tüzét fokozatosan reá fújván, négy égésbet ejtett rajta... későbbnek látszott meghalni kínjai között, minthogy elárulja az összeesküvés részleteit”.²⁷

Az ügy vádirata június 7-én érkezett meg a királyhoz. Javasolták, hogy Budán legyen a tárgyalás, melynek elnöke, Jörger de Tollet Ferenc budai várparancsnok volt, illetve a király parancsára a bíróságot még Ehrenreichskroni Maderer Frigyessel és Schiek Ferenc Bernát osztrák udvari tanácsosokkal bővítették. Az aradi foglyokat Budára, a Csonka toronyba vitték:

²⁵ Hadrovics – Wellmann, 1951, 36

²⁶ Maday, 1960, 41

²⁷ Maday, 1960, 45.

*„Vasakat viselvén, hordoztunk láncokat,
Lábunkon hordoztunk nagy vaskarikákat,
Nagy bánatban fújtunk mi magyar nótánkat,
Keservesen ettünk rendelt prófuntunkat.*

*Ugyan, föld, indulj meg, kőszikla hasadj meg !
Az igazság mellett Jóisten segélj meg !
Jaj, nehéz legyen ártatlan szenvedni,
Az más kardja miatt keresztet viselni!”*

A tárgyalásokat siettették, hiszen már a kezdés előtt tudták, hogy halálbüntetés vár rájuk, a kérdés már csak annyi volt, kik legyen a halálraítéltek. Az első probléma Strba és Sevitth rác kapitányoknál merült fel, hiszen nem tudtak meggyőződni az ő bűnösségükről. A király úgy határozott, a két vezető helyett Péro fiát kell elfogni. Ám a király később mégis elfogatta a két rácot. A tárgyalások során kiderült, sok ártatlan embert is letartóztattak, melynek folytán 34 embert szabadon engedtek.²⁸

Október 3-án váratlan fordulat állt elő. A király még a tárgyalás előtt elárulta, milyen büntetést ad a hazaárulásért Pérónak, Sebestyénnek, Pásztornak és Szilassynak. Matula, Tokay, Bartha, Szabó, Szűcs büntetéséül, a keréketörést és lefejezést akarták kiróni. A fogvatartottak esetében súlyosbító tényezőnek számított, ha felesküdték Rákóczira, és emiatt harcoltak. Feljegyzések alapján ezt 72-en tették meg, viszont ebből, csak 12-őt ítélték halálra. Vértessyt csak Sebestyén szöktetése miatt akarták elítélni, róla még ekkor nem tudták, hogy a felkelés egyik vezetője volt. A református prédikátorokat szintén bíróság elé állították. Az ő bűnük, a felkelés sikeréért való imádkozások voltak. Titkos tanács döntött a sorsukról, miszerint, a papokat is ugyanúgy el kell ítélni.

Az áruló Kovács büntetését azonban azért nem döntötték el mivel az ő vallomása alapján derült fény a felkelés részletére. December 2-án elfogadták azt a javaslatot, miszerint, a felkelés bukásának segítői, kitüntetésben részesüljenek. Szegedinác Péter, Sebestyén János, Szilassy István, Pásztor András, hazaárulás és felségsejtés vádja miatt a büntetésük: „előbb felső testrészekben kezdve, kerékbe

28 Maday, 1960, 47.

töressenek, aztán négy részre vágassanak, és ilyen módon négyfelé vágott átkozott hulláik, az ilyen gaz merénylet emlékének megutáltatása céljából Arad és Nagy-Várad városok, valamint Sarkad és Szent-András községek mellett emelendő akasztófákra szegeztessenek ki.”²⁹

Matula Pál, Barta István, Szabó (Benedek) Péter, Szántó (Santo) Mihály hazaárulás vádja miatt a büntetésük: „először karddal levágassanak, azután pedig hogy kegyetlen büntetésük emléke tovább fennmaradjon, kerékbe köttessenek.”³⁰ Kovács Jánost, aki Szegedinác Péro összeesküvés tervét feltárta, bilincsben töltendő háromévi közmunkára ítélték. Szűcs István, Örvendy István, Bende András szabadon visszatérhettek lakóhelyeikre. Ezen kívül 72 vádlott büntetéséről is döntött a bíróság. Ebből 12-őt a többenél súlyosabban terheltek. Őket, halálra ítélték. A király azonban kegyelmet parancsolt, így a 12 vádlott kockát vetett. Az a 4, aki a legkevesebbet dobta, az halállal fizetett meg a bűneiért. A többi 8 a már említett 60 sorstárssal együtt, a budai várban, közmunkára lettek ítéelve.³¹

1736. április 4-én hajtották végre az ítéleteket, a budai Szent-György téren. Újra felolvasták az ítéleteket, majd végre hajtották ezeket, amit 50 rabnak végignéznie. Először a 12 vádlott kockát vetett. Közülük, Mády Mihály, Kiss István, Kóródy János és Sigry Mihály dobták a legkevesebbet. Mielőtt az ő büntetésüket végrehajtották, előtte Matulát, Bertát, Szabót és Szántót fejezte le a hóhér, fejüket pedig, egy rakásba dobták. Már csak a legfőbb bűnösök kivégzése volt hátra. Pérót, Szilassyt, Sebestyént és Pásztort kerékhez kötözték, és halálra ütötték őket. Belső szerveiket eltávolították, majd testüket négyfelé vágták. Ezeket ládába tették, majd a fent említett nyolc bűnös fejét is ugyanebbe helyezték. Ezeket előbb Szolnokra, majd huszárokkal, a kijelölt helyekre vitték, és testészeiket, a hóhérok akasztották fel.

Pérót, saját háza előtt, illetve voltak, akiket Sarkadon a Szeles-mezőn. A belső részeket, valamint a nyolc testet, a budai akasztófa alá temették be. Tizenhárom rab, a szolnoki börtönben töltötte le büntetését. A református papokat, április 18-án, szabadon engedték, a többi lázadót pedig császári katonának sorozták be.

29 Maday, 1960, 55.

30 Maday, 1960, 56.

31 Hadrovics – Wellmann, 1951, 42

3. A jobbágylakelések megitélese a magyar historiográfiában

3.1. A parasztfelkelések megitélese a 19. századi történetírásban

A nemesi szemléletű történetírás több évszázadon át, sőt részben még a 19. században is kizárólag a parasztlak bűneit és féltelenségét hangsúlyozta, úgy a Dózsa-féle megmozdulással, mint bármelyik más parasztlmozgalommal kapcsolatban. Volt, hogy a még ennél is kisebb parasztfelkeléseket is úgy minősítettek, hogy a parasztlak nemtörődömségük, és hűtlenségük miatt keltek fel uraik ellen, az urak visszaélését elhallgatták, vagy pedig tagadták.

Istvánffy Miklós 1622-ben megitelent *A magyarok dolgairól írt históriák* című könyvében többek között Dózsa Györgyről is említést tett. Istvánffy írásaira jellemző volt, hogy katolikus hite és Habsburg elkötelezettsége nyomott hagyott munkáin, így Dózst is elítélte.³² Az 1514-es Dózsa-féle parasztlfelkelés korai interpretációi tehát leginkább a parasztlakat és vezetőiket tetteit ítélték el, említést se téve a nemesek túllapásairól. A téma első differenciált történeti feldolgozásának tulajdonképpen Horváth Mihály 1841-ben írott könyve, *Az 1514-i pórlázadás, annak okai és következményei*, tekinthető.

Horváth éppen ezzel a művével vált a magyar történetírás egyik legkiemelkedőbb alakjává. A Dózsa-féle parasztlfelkelésről elsőként írt abból a szempontból, hogy a felkelést a jobbágylak zsarnoki elnyomása váltotta ki. Elsőként, ő tette felelőssé a főnemességet, s a korábbi történetíróknál legnagyobb megértéssel fordult a jobbágylak felé, bár helyenként igen kemény szavakkal illette őket kegyetlenkedéseikért.

A szépirodalomban elsőként báró Eötvös József *Magyarország 1514-ben* című regénye igyekezett hitelesebb képet rajzolni ezekről a 16. századi eseményekről. Eötvös a történelmi folyamatok, ábrázolásánál a legmélyebb hitelességre törekedett. Részletes kutatásokat folytatott, teljesen kimerítve, az egykorú források és a történetírók adatait, jegyzeteit.³³ Amilyen nagy megértéssel mutatta be az elkeseredésükben fegyvert fogó parasztlakat, ugyanolyan félelemmel figyelmeztetett, hogy szörnyű ára lehet egy ilyen megmozdulásoknak.

³² Romsics, 2011, 36.

³³ Schlett, 1987, 115–116.

Acsády Ignác *A magyar jobbágyság története* című monográfiájában Dózsa szervező és hadvezető tehetségként említette.³⁴ Könyvében utalást tesz arra, hogy a parasztok, akik később Dózsa vezetésével szembefordultak az urakkal, eleinte tartózkodtak minden erőszaktól. Először öt pontban foglalták össze kívánságaikat, melyeket, földesuruknak, és gazdatisztjeiknek címeztek. Ezek leginkább a kegyetlen bánásmódon való enyhítésről szóltak, melyek a keresztes háború idején a katonai szolgálat alatt történtek. Mivel semmi sem változott, ez a hangulat váltott át forradalmivá. A nemeseket, a felkelők ellen uszították, és különös kegyetlenséggel gyilkolták meg őket. II. Ulászló volt az, aki a parasztfelkelés leverése után elrendelte, hogy a parasztság üldözését azonnal be kell fejezni.³⁵

A 19. században Horváth Mihály mellett Márki Sándor volt az, aki előítéletektől mentesen próbálta kutatni a legjelentősebb jobbáglázadás, a Dózsa-felkelés történetét. Márki 1883-ban írta *Dósa György és forradalma* című munkáját, melyet 1913-ban jelentettek meg. Ez a mű egyrészt feltárta az akkor rendelkezésre álló teljes forrásanyagot, másrészt új megvilágításba helyezte az eseményeket.

Márki, az eddig csak negatív összefüggésekben említett parasztvezért, a nép akaratát segítő, és ez által a nemességgel is szembemenő embernek nevezte, aki a társadalmi és gazdasági jóra törekedett. Ez a megfogalmazás, azonnali kritikákat szült, a kor történetírói között, egy eddig rossz vezetőnek beállított személy idealizálásáért.³⁶

Márki feldolgozta az 1735-ös békésszentandrási felkelés történetét is. *A Péró lázadása* című kismonográfiájában a szerb-magyar összetartó kapcsolatot tartotta rendkívül fontosnak.³⁷ Az 1514-es felkelésnél, is több nemzetiségből állt össze a sereg, többek közt felvidéki szlovákok, erdélyi románok, valamint szerbek is csatlakoztak hozzájuk. A kettő között annyi volt csak a különbség hogy a magyarok, az árulás híre után, a szerbeket azonnal kirekesztették. Az 1514-es illetve, a 1735-ös parasztfelkelések között leginkább annak kapcsán vont

³⁴ Acsády, 1948, 152.

³⁵ Acsády, 1948, 157.

³⁶ Romsics, 2011, 150–151.

³⁷ Márki, 1893, 94–95.

párhuzamot, hogy, a lázadás leverése után mindkét esetben kiterjedt megtorlással és a felkelések vezetőin végzett kegyetlen kínzással akartak a példát statuálni.

A 19. században több történész munkájának középpontjában, a felkelések, lázadások kerültek, így nemcsak Dózsáról, Rákócziáról, hanem olyan személyekről is említést tesznek, mint Szegedinác Péro. Acsády szerint, a 18. századi felkeléseknek, leginkább a vallásüldözés, az adó, és talán ami a legfőbb ok, az úrbér volt.³⁸ A parasztok, a szegénységet nyomorgatókon akartak bosszút állni. Mint tudjuk, a szentandrási felkelésnek, gyorsan véget vetettek, és mint az 1514-es eseménynél, itt is több ezer ember halálát okozták ezzel.

3.2. A jobbágypelkelések értékelése a két világháború közötti történetírásban

Hóman Bálint és Szekfű Gyula a *Magyar történetben* szintén említést tesznek a parasztlázadásokról. Hóman és Szekfű a *Magyar Történetet* egységes szempont szerint, ám teljesen önállóan írták. Hóman, Hunyadi Mátyás trónra lépéséig, míg Szekfű, Hunyaditól, 1918-ig dolgozta fel a magyar történetet. Így tehát Szekfűre hárult a feladat, hogy „... szembesítsen a török hódítás, az ország három részre szakadása, az önálló erdélyi fejedelem létrejötte következményeivel, nem is beszélve a négy évszázadon áthúzódó magyar-osztrák viszonyrendszer újraértékeléséről. Neki kellett nyomon követnie a nemzetiségi viszonyok fejlődését, alakulását, a magyar rendi nacionalizmus szembekerülését a birodalommal és a Kárpát-medence más népeinek nacionalizmusával”.³⁹

Szekfű volt tehát az, aki többek között az 1514-es Dózsa-lázadással foglalkozott. Részletezi, hogy a nemesség a véres bosszú után, az 1514. évi országgyűlésen, meghozta a törvényeket, melyek felállították az 1848-ig tartó vas választófalat magyar és magyar között. E törvényekben nem is a jobbágyszolgáltatások szabályozása a legsúlyosabb, hanem az, hogy minden jobbágyot ugyanazon, lerázhatatlan igába fogtak, s így a középkor különböző szabadságait végre redukálták egyetlen, teljes szabadsághiányra. A heti egy nap robot, amennyit a törvény megszab, később, a 17. és 18. században még szelíd, emberséges szolgáltatásnak tűnt a jobbágymunka erősebb kihasználása idején.

³⁸ Acsády, 1948, 272.

³⁹ Gunst, 2000, 236.

A Péro féle felkelésről Szekfű úgy véli, hogy az korántsem mondható jobbágylázádnak. A szerb katonák, az unió erőszakolása miatt keltek fel. Szerinte, a magyarok, csak a kurucmozgalmakat próbálták utánozni, ám Péro meggondolatlansága miatt, hamar fény derült a tervre. Mivel ezzel a felkeléssel semmilyen változás nem történt, az adókat nem csökkentették, így lehetett, hogy a későbbi években még lehetett hallani zendülésekről, mint pl. hódmezővásárhelyi és mezőtúri, vagy a madéfalvi ütközetek.⁴⁰

A Dózsa-felkelés helyet kapott egy szélsőjobbaldali interpretációban is. A magyarok szenvedését, Málnási Ödön 1937-ben írt *Via Dolorosa* stációival jelezte. A harmadik stációban következett be, hogy a jobbágyok terhei oly mértékben voltak elviselhetetlenek, oly igazságtalanok, illetve eltiprók voltak velük szemben, ahol sem a király, sem az egyház nem volt képes a saját szerepének eleget tenni. Szerinte ez volt az oka, a Dózsa-parasztfelkelésnek, melynek kegyetlenül vetettek véget, ezáltal, néhány hónap alatt több tízezer jobbágyot végeztek ki.⁴¹

3.3. A marxista történetírás interpretációi az osztályharc jegyében

A második világháborút követően, a szovjet típusú politikai rendszerre való áttérés óriási megrázkódtatásokkal járt, az élet minden területén, beleértve a történetírást is. A marxista állásponttal igen dogmatikus, szélsőségesen balos felfogása kerekedett felül, s az osztályharc bizonyítása került a történetfelfogás előterébe. Az uralkodó rétegek, a nemesség, az egyház elnyomókkal lettek egyenlők, s e proletárközpontú történelmi szemléletben a parasztok tetteit hangsúlyozzák.

Az 1735-ös felkelés történetének osztályharcos szemléletű feldolgozásai közül mindenképp kiemelkedik Hadrovics László és Wellmann Imre részletes összefoglalója. Könyvükben, elmerülten tájékoztatják az olvasót az események történeteiről, akik ezzel betekintést nyerhetnek, a 18. század legnagyobb parasztmozgalmába. E könyv alapján a leginkább kikövetkeztethető, hogy a jobbágyság és a nemesség közötti ellentétek, abból fakadtak, hogy az akkori

40 Hóman – Szekfű, 1928, 230.

41 Romsics, 2011, 337–340.

korban, az osztrák államapparátus, egységes frontot alkotott a magyar parasztság ellen, és ebbe a rendszerbe épült be a magyar nemesség (ezáltal a magyar nemességet és a bécsi udvart nem lehetett elválasztani, ugyanis a Rákóczi-felkelés, Bécs-ellenes kuruc hagyományai a nemességből teljesen kivesztek).⁴²

Szerintük ez ellen, a kizsákmányoló feudális államszervezet ellen, lépett fel a paraszti réteg. Kölcsönös osztálygyűlölet volt a mozgalom jellege, így amikor a parasztság fellázadt a nemesség ellen, az nem pusztán saját védelmükben történt, hanem az egész ország felszabadítását tűzték ki célul. Ezeken a tényeken kívül abban is megmutatkozik a megmozdulás paraszti osztályjellege, hogy bár néhány értelmiségin kívül (konkrétan a felkelés vezetői, vagy a mozgalom kálvinista voltából fakadóan, a szentandrásin kívül, a környék számos prédikátora csatlakozott), sereg túlnyomó többségét, kizárólag a bizalmatlanság révén, csak egyszerű, szegények emberek alkották.

A magyar parasztkérdés egyúttal magyar nemzeti kérdés is volt, így ezt országos méretű, tervezett, nemzeti felszabadító harcként kell elkönyvelni. Minden ösztönössége, kezdetleges megszervezése, rövid tartalma, és sikertelensége ellenére is, felismerhető benne, a gyarmati és feudális kizsákmányolás ellen küzdő nép, szabadságharcának minden lényeges jegye.⁴³ Így egyértelműen kijelentik, hogy a parasztság, szembeszállva mindennel, és mindenkivel, próbálta a nemzeti függetlenséget kivívni. (A parasztfelkelések osztályharcként, s ugyanakkor nemzeti küzdelemként való ábrázolásainak anakronizmusára Szűcs Jenő kutatásai mutattak rá.⁴⁴)

Az osztályharcos szemléletben íródott 1960-ban *Az 1735-ös békésszentandrási parasztfelkelés* című könyv is, melynek szerzője, Dr. Maday Pál. A kiadvány mondanivalója: a török uralom utáni osztrák gyarmatosítás elleni, nemzeti erőgyűjtés, amikor is, a parasztság az egyetlen erő, mely képes szembeszállni, a földesúri zsarnoksággal, és az idegen elnyomással. Részletesen leírta a lázadás történetét, melyet a mozgalmi életből vett idézetekkel, és Cs. Patay Mihály „tüzesítő” grafikáival egészített ki.

42 Hadrovics – Wellmann, 1951, 50.

43 Hadrovics – Wellmann, 1951, 51.

44 Szűcs, 1970, 56–74.

Maday leírása ugyan hivatkozott Márki Sándorra, de a hangnemben és a történeti megfogalmazásban, a kor ideológiai szellemének kíván megfelelni. Már a mű címe is erre utal, mert az eddigi tanulmányok, lázadás, néplázadás, népforrongás megnevezéseket használták, Ő viszont ezt, parasztfelkelésre módosította, már ezzel kihangsúlyozva azt, hogy az 1735-ös események hátterében is, az osztályharc állt. A történet feldolgozása során, nem támaszkodott a korabeli dokumentumokra, vagy a levéltári forrásokra, csak a függelékben közölte a lázadás ügyében hozott bírói ítélet latin szövegét, melynek magyar fordítását, a történet befejező részében adta közre.⁴⁵

Elmondható tehát, hogy Maday Pál munkája az irodalomjegyzékben feltüntetett szerzők műveiből válogatott, a marxista ideológia szempontjai szerint. Ezt erősíti meg az alábbi kifejezések: a felkelés politikai talajon állt, népi érdekekért folyt, vagy, a kizsákmányoló főurak és a főpapság ellen meg nem alkuvó harc nem hazafiassága, stb. Ez az írás része volt, a parasztság társadalom szerkezeti vizsgálatának, melyekben sok szó esett, a parasztság osztályharcáról.

3.4. A jobbágyság történetével kapcsolatos kutatások az 1960-as évektől

A parasztság és a feudális rend konfliktusa a paraszti terhek és szolgáltatások megnövekedésével kezdődött. A földesúri törekvések két vonatkozásban támadták őket. Közvetlenül, készpénzterhek, közvetetten pedig jobbágyterhek növekedésével. A válasz ezekre az volt, hogy a földesúri adótól próbáltak meg elsősorban szabadulni, még hozzá, a függetlenedésükkel.⁴⁶ Ez természetesen nem egy egyszerű helyzet, hiszen a parasztok valójában azt sem tudták, honnan jön a veszélyforrás. E végső elkeseredés nyomán kezdődtek a 18. században a paraszti megmozdulások. Békés megyében a Péro-féle felkelésről lehet említést tenni, de máshonnan is lehetett ilyen zendülésekről hallani, pl. az 1753-as mezőtúri mozgalom. Ám ezek a szervezkedések, egytől egyig elbuktak.

Szücs Jenő, sokkal árnyaltabban ítéli meg a jobbágyfelkeléseket, mint az osztályharcos interpretációk. *A magyar nemzeti tudat kialakulása* (1970) című könyvében kiemelte a Dózsa felkeléssel kapcsolatban, hogy a parasztkatonákat a

⁴⁵ Maday: 1960, 61.

⁴⁶ Ember – Heckenast, 1989, 713–714.

török elleni harcokban, nem az osztályöntudat motiválta. Egy olyan közössége tudat mozgatta őket, amely nem a hazaszeretetre épült, hiszen a mai értelemben vett hazaszeretet későbbi történelmi képződmény, és elsősorban a nemei nemzethez kapcsolódott. A jobbágyok közösségi tudata a szűkebb lakóhelyhez kötődött, és ideológiájuk keresztény közösség tudata volt. Szűcs kimutatta, hogy Dózsa-féle parasztháború „népi keresztes eszmekörét” a ferences szerzetesek terjesztették.⁴⁷ Ez a jelenség egyébként a 18. században is megfigyelhető: az 1735-ös parasztlázadás kirobbanásában például nagy szerepe volt a falvakat járó református prédikátoroknak.

3.5. A békésszentandrási felkelés a legújabb historiográfiában

2010-ben Seres István tollából született meg a legfrissebb témába vágó kiadvány. A könyv, a Károlyi-huszárezred tiszántúli hadmozgásait tanulmányozza a Péró-féle felkelés idején. A Károlyi huszárezred és a lázadás története azáltal kapcsolódik össze, hogy a haditanács gróf Károlyi Ferencet 1734-ben, öt pótszázad felállítására, és megszervezésére utasította. Károlyi a toborzás helyszínéül, Békés megyét jelölte meg, mert a feladat végrehajtásához, megbízható, és rátermett tiszteket, ezen a környéken ismert. Spissits hadnagy, és Macskássy kapitány felismerték, hogy a megyében szervezkedés készül, melynek hátterében, döntően az állami terhek miatt, a Békés megyei parasztok, illetve a kiváltságos helyzetüket féltő, szerb határőrök állnak.⁴⁸

Seres István munkája külön fejezetben mutatja be a felkelést. Részletesen taglalja az eseményeket, melynek hitelessége, a rendkívül nagyszámú forrásokon alapul. Levéltári dokumentumok, a huszárezred levelezései, a bírósági kihallgatások jegyzőkönyvei, mind a felkelés történetét gazdagítják. A közzétett iratok információs értéke, és a hozzáértő forrásgondozás, még teljesebb képet mutat be a szentandrási kurucjárádásról. A tanulmány fontosnak tartotta a lázadók és a Károlyi- huszárok együttműködési lehetőségének tisztázását. Seres a közreadott iratokkal alátámasztotta azt a tényt, hogy a Károlyi- huszárezred, nem vett részt a lázadásban, sőt annak leverésében sem, csupán (jó

⁴⁷ Szűcs, 1974, 647–655.

⁴⁸ Seres, 2010, 13–59.

helyzetfelismeréssel és ügyes taktikával) megakadályozták azt, hogy az újoncok csatlakozzanak, a magukat kurucoknak nevező felkelőkhöz.

Seres István munkája tovább bővítette az 1735-ös eseményekről szóló históriát. A Károlyi- huszárok alföldi tartózkodásával kapcsolatos iratok, és a huszártisztek, napi jelentései – melyek pontos információt tartalmaztak – új adalékok voltak, a Péró-féle lázadásról, melyek tovább gazdagították ismereteinket, e témában.

4. A békésszentandrási jobbágylfelkelés a hosszabb távú történeti folyamatok aspektusából

A 18. század közepén több, szervezett megmozdulásra is sor került, ezek az 1735-ös békésszentandrási, az 1753-as hódmezővásárhelyi és mezőtúri felkelés, az 1764-es madéfalvi veszedelem, az 1765-66-os dunántúli jobbágymozgalom. Az 1735-ös felkelés viszonylag kiterjedt volt, hiszen nem csupán Szentandrás parasztjait mozgatta meg, hanem részt vettek benne Békés megye több településéről is, sőt még más megyékből is találhatunk a lázadáshoz csatlakozó zendülőket. A békésszentandrási megmozdulás jelentőségét éppen az adja, hogy a legelső volt azoknak a mozgalmaknak a sorában, amelyek végül a jobbágyok helyzetének átfogó rendezéséhez vezetett.

Mária Terézia a jobbágyi mozgolódások következtében 1767-ben kiadta az Urbáriumot, melynek legfontosabb eredménye a jobbágyság terheinek, törvényes rögzítése volt. II. József szintén egy (a korábbiaknál átfogóbb és kegyetlenebb) jobbágylfelkelés, az 1784-es Horia és Kloska vezette lázadás után, 1785-ben adta ki jobbágyrendeletét, melyben megszüntette az örökös jobbágyi állapotot, és megtiltotta a jobbágy szó használatát.

A békésszentandrási felkelés tehát része, sőt jelentős mértékben kezdete volt annak a folyamatnak, amely végül a második jobbágyság rendszerének átalakulásához vezetett. Szűcs Jenő így összegezte ezt a folyamatot: „A Habsburg-ellenes mozgalmak alsóbb szinteken is benntartották a vérkeringésben a szabadság fogalmát, melynek szigeteivel (mezővárosok, hajdúk, telepések) váltig tele volt hintve az ország. Éppen az újabb kutatások vetnek egyre több fényt arra,

hogy a paraszti mobilitás, a személyi és kommunális jogok ('szokások') milyen sok ponton lazítottak a 'második jobbágyság' szorításán – a jelek szerint sokkal több helyütt, mint az Elbán túli német a lengyel, vagy akár cseh területeken. Érdekes az az időbeli mozzanat is, hogy a lánc akkor vált szorosabbá, a 18. században, amikor az állam és rendiség konszolidált kompromisszuma bekövetkezett.,⁴⁹

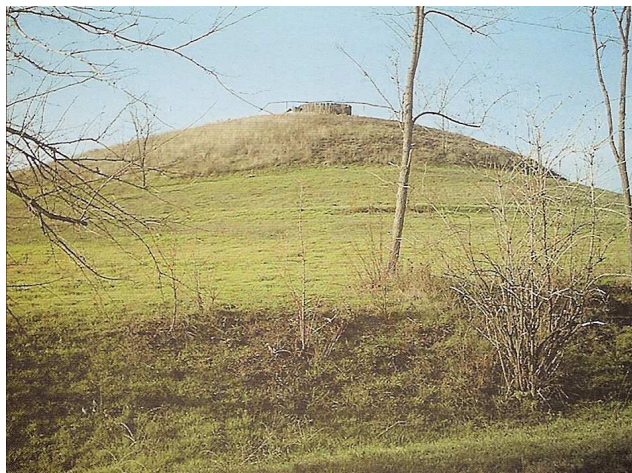
49 Szűcs, 1974, 119.

Felhasznált irodalom

1. Acsády Ignác: *A magyar jobbágyság története*. Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1948. (3. kiadás)
2. Benczur Béla Lajos: *Békésszentandrás természeti települési, és társadalmi viszonyai*. SZTE, Szeged, 1936.
3. Dr. Maday Pál: *Az 1735. évi békésszentandrási parasztfelkelés*. Békésszentandrasi Községi Tanács VB., Békésszentandrás, 1960. (2. kiadás)
4. Dr. Márki Sándor: *Péró lázadása*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1893.
5. Ember Győző – Heckenast Gusztáv: *Magyarország története 1686–1790*. Akadémia Kiadó, Budapest, 1989.
6. Gunst Péter: *A magyar történetírás története*. Csokonai Kiadó, Debrecen, 2000.
7. Hadrovics László – Wellmann Imre: *Parasztmozgalmak a 18. században*. Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest, 1951.
8. Hévízi Róbert: *A békésszentandrasi oktatás története, kiemelve a Római Katolikus oktatást 1748–1948 között*. SZTE – JGYPK, Szeged, 2007.
9. Hóman Bálint – Szekfű Gyula: *Magyar történet – A tizennyolcadik század*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1928.
10. Karácsony János: *Békésvármegye története*. Gyula, 1896. (II. kötet)
11. Kosáry Domokos: *Újjáépítés és polgárosodás 1711–1867*. Háttér Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1990.
12. Kozák István: *Békésszentandrasi kódex*. Püski Kiadó, Budapest, 2008.
13. Romsics Ignác: *A Clio bűvöletében*. Osiris Kiadó, Budapest, 2011.
14. Schlett István: *Eötvös József*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1987.

15. Seres István: *A Károlyi huszárezred hadkiegészítése a Tiszántúlon, Szegedinác Péro felkelése idején*. Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága, Békéscsaba, 2010.
16. Szűcs Jenő: *A nemzet historikuma és a történet szemlélet nemzeti látószöge (hozzászólás egy vitához)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970.
17. Szűcs Jenő: Dózsa parasztháborújának ideológiája, in uő: *Nemzet és történelem (Tanulmányok)*. Gondolat, Budapest, 1974.
18. Tarján M. Tamás: Kirobban a Szegedinác Péro-féle felkelés, *Rubicononline*,
(http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1735_aprilis_27_kirobban_a_szegedinac_pero_fele_felkeles, megtekintve: 2012. május 20.)

Képmelléklet

A Gödény-halom, a felkelők első táborhelye Békésszentandrás határában
(www.bekesszentandras.hu, megtekintve: 2012. március 20.)

Az 1735-ös felkelés helyszínei (Seres István: *A Károlyi huszárezred hadkiegészítése a Tiszántúlon, Szegedincác Péro felkelése idején*. Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága, Békéscsaba, 2010, 258.)

Szegedinác Péro és társai kivégzése Budán, 1736. április 4-én

(Seres István: *A Károlyi huszárezred hadkiegészítése a Tiszántúlon, Szegedinác Péro felkelése idején*. Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága, Békéscsaba, 2010, 259.)